ЛІТЕРАТУРА:

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Феликс Борисович Березин. −Л. : М-во здравоохранения, 1998. − 267, [2] с.

2. Лаврова Н. А. Влияние личностных особенностей на успешность профессиональной деятельности в системе «человек – человек» / Н. А. Лаврова // Психодиагностика : области применения, проблемы, перспективы развития / под ред. Карелиной М. Ю. − М., 2003. − С. 12-126.

3. Митина М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Марина Митина − М. : Изд-во МПСИ., 2003. − 184 с.

4. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса : [сб. науч. тр.] / [под ред. Марищук В. Л., Евдокимов В. И.]. – СПб. : Издательский дом «Сентябрь», 2001. – 260 с.

5. Пов'якель Н. І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : [монографія] / Надія Пов'якель – Вид. 2, випр. І доп. - К. : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2008. − 298 с.

6. Пов'якель Н.І., Федоренко А.Ф. Практична психологія професійної адаптації / дезадаптації: навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей) / Н.І. Пов'якель, А.Ф. Федоренко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 326 с.

7. Реан А. А. Психология адаптации личности : [пособие для учителя] / А. А. Реан, А. Р. Кудашев – СПб. : Медицинская пресса, 2002. – 352 с.

8. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. : спец. : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / А. Ф. Федоренко – К., 2008. – 20 с.

Федорова Ю.М.

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЯК ОСОБЛИВА СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ

В статье рассматривается процесс формирования, специфика, понятийная основа фразеологического значения как особенной семантической категории, его связь с лексическим значением.

Семантично фразеологізми перебувають у тісному зв'язку зі всіма виявами матеріального й духовного життя народу, з його менталітетом, системою цінностей, бо досвід народу виявляється передусім саме в значенні усталених висловів.

Однією із складних проблем у процесі фразеологізації є проблема фразеологічного значення. Аналіз фразеологічного значення передбачає виділення окремих ступенів абстракції. Складність фразеологічної семантики полягає в перевазі експресивного компонента над предметно-логічним змістом, що зумовлює постійну динаміку й фразеологічного складу в структурі фразеологічної одиниці, визнаючи її загальну функцію в мові. Експресивно-емоційний аспект фразеологічних одиниць зумовлений їх образним змістом, етимологічним асоціатом, що пробуджує активну діяльність уяви, спонукає до мислення. Своєрідність семантики фразеологічної одиниці полягає у її вибірковості, у тотальній спрямованості на характеристику людини чи на її оцінку довкілля, на негативні поля.

Учені по-різному кваліфікують фразеологічне значення. Зокрема, М.Ф. Алефіренко вважає фразеологічне значення сукупністю впорядкованих семантичних елементів – сем, серед яких виділяються архісеми – загальні семи родового значення, диференційні семи видового значення і потенційні семи, які відображають побічні властивості й ознаки репрезентуючого денотату [1, 177].

В енциклопедії української мови фразеологічне значення кваліфікується як "притаманне фразеологічній одиниці категоріальне значення, своєрідність якого полягає у його цілісності та переосмисленості і випливає із специфіки, компонентності складу та способу утворення фразеологізму" [9, 710].

В основі формування фразеологічного значення лежить етимологічний (первинний) образ, виникнення якого зумовлюється: 1) відображенням у національно-мовній свідомості типової предметно-поняттєвої ситуації; 2) смисловими асоціаціями, що спричинюються фраземотворчою взаємодією лексичних компонентів фразеологізму. Фразеологічне значення поєднує в собі відображення позначуваного фрагмента дійсності і ставлення до нього певного мовного колективу. Образне вираження у фразеологічному значенні позамовної дійсності – результат суспільно значущого багатовікового її пізнання, діалектичне поєднання розумового й чуттєвого світосприйняття [9, 708-709].

Специфіка фразеологічного значення полягає не лише у його характері, а й у способі творення. Фразеологічне значення відповідає вторинності номінації, мовного відтворення фразеологізмами дійсності, на відміну від лексичного значення слів, денотативно-сигніфікативний аспект якого безпосередньо пов'язаний з первинною (прямою) номінацією. Як при непрямій лексичній, так і при вторинній фразеологічній номінації значення утворюються на основі переосмислення. Непряма номінація здійснюється полісемантичним словом, значення якого обов'язково пов'язане з денотатом, необхідним для відповідної віднесеності з названою реалією. Переносне значення слова спрямоване не безпосередньо на предмет, а усвідомлюється через пряме номінативне значення. При вторинній (фразеологічній) номінації визначальну роль відіграють окремі смислові елементи компонентів – семи. Наприклад, значення фразеологічної одиниці *розрубати гордіїв вузол* 'швидко і просто розв'язувати складне, заплутане питання' пов'язане з образним уявленням про вирішення дуже складної справи швидко, прямолінійно і до кінця.

Фразеологічне значення утворюється на основі переосмислення співзвучного з ним вільного словосполучення у цілому і має опосередкований характер. Посередниками між планом вираження фразеологізму і реальною дійсністю виступають денотативно-сигніфікативні елементи семантично перетворених компонентів. У процесі фразеологічної номінації формування фразеологічного значення здійснюється за такою схемою: дійсність – понятійно-мовне відображення її – сигніфікати

опосередковуючого, опорного найменування – попереднє структурно-семантичне значення мовної форми – мовна форма у вторинній функції називання.

Фразеологічне значення створюється не поєднанням, а сплавом кількох найменувань у єдине ціле внаслідок переосмислення лексичних значень слів-компонентів. Найпоширенішими способами переосмислення, що базується на реальних асоціативних зв'язках, є метонімічне та метафоричне переосмислення. У першому випадку воно здійснюється під впливом суміжності об'єктів первинної і вторинної номінації, де певна частина сигніфіката компонента збігається з відповідними семами іншого сигніфіката – фразеологічного, як у фразеологічній одиниці *заяча душа* 'несмілива, полохлива людина', де компонент *душа* переосмислюється за суміжністю із значенням слова *людина*. У другому випадку переосмислення базується на основі аналогії, що існує між денотатами вільного і фразеологічного словосполучень (*як з телячого (собачого) хвоста сито* 'нікудишній, нікчемний, зовсім поганий').

Понятійну основу значення фразеологізму як одиниці вторинної номінації становить взаємодія первинного і вторинного об'єктів найменувань. Семантичним перетворенням підлягають сигніфікативні елементи лексичних значень, які стають основоположними у формуванні ядра значення усього фразеологічного звороту. При цьому відбуваються зміни денотативної віднесеності, його знакової спрямованості на іншу денотативну ситуацію, яка виражає інші відношення, що є наслідком образного сприйняття світу. Отже, фразеологічне значення формується не на основі певної ознаки денотата, а в процесі мовної взаємодії понятійних відображень реалій фразеологічних компонентів і понятійного змісту дійсності, яку означає фразеологічна одиниця, тобто на основі переосмислення всієї ситуації.

М.Ф. Алефіренко вважає, що у складі фразеологічних одиниць семи слів-компонентів зазнають фразеологічної транспозиції, а саме: колишні архісеми згасають або повністю зникають, диференційні семи трансплантуються в ядерні, а потенційні семи… можуть актуалізуватися, займаючи передній план фразеологічного значення [2, 21].

Теоретичне обґрунтування фразеологічного значення "як особливої семантичної категорії", на думку М.Ф. Алефіренка, неможливе без вивчення "відношення фразеологічного значення з семантичними одиницями інших рівнів у структурі мови" [1, 176]. Найтіснішими є системно-семантичні зв'язки між фразеологічним і лексичним значеннями, в чому й полягає складність проблеми їх розмежування.

Є риси, які зближують слово і фразеологізм за багатьма загальнофункціональними, формальними, семантичними ознаками, і, відповідно, риси, які кваліфікують названі одиниці як різнорідні об'єкти. Як і слова, фразеологічні одиниці виконують номінативну функцію, виступають фразеотворчою базою, їм притаманні парадигматичні форми, ті самі класифікаційні розряди – морфологічні (субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні, дієслівні та ін.) і синтаксичні (підметові, присудкові, додаткові, обставинні). Фразеологізми вступають у різні системні зв'язки (синонімічні, антонімічні та ін.). Фразеологізмам, як і словам, поряд з історичною змінністю властива гнучкість живого функціонування.

Однак слово і фразеологізм – різні мовні одиниці, бо основними функціями фразеологічних одиниць є зображувальна і характерологічна, тоді як номінативна й комунікативна, характерні для слова, відсунуті на другий план. Яскраво виражена конотація, відчутна експресивність, ускладнена семантична структура фразеологічної одиниці, певна дифузність фразеологічного значення потребують і адекватної, багатослівної, розгорнутої передачі семантико-стилістичних обертонів вторинних найменувань. Ідентифікація однією лексемою фразеологічної одиниці з граматичною структурою речення ускладнена: *посилати до бісового батька кого* 'висловлювати у різкій формі своє небажання спілкуватися з ким-небудь; лаятися'. Вигукові фразеологізми, у яких номінативний аспект значення зведений до мінімуму, а конотативний виходить на перший план, тлумачаться описово: *крий мати божа* 'уживається для вираження оцінки, міри чого-небудь (з відтінком небажаності чи застереження)'.

Щодо інших відмінностей слова і фразеологізму, то можна вказати на те, що слово має лексичне значення, фразеологізм – своє специфічне фразеологічне значення, яке постає внаслідок метафоризації вільного словокомплексу (переінтеграції сем). Семантика слова переважно контекстно обумовлена, тоді як семантика фразеологізму здебільшого не залежить від контексту. Слова – одиниці ціліснооформлені, фразеологізми – при цілісності значення – мають розчленовану структуру, нарізнооформлені. Ця глибинна суперечність динамізує фразеологічну одиницю, впливає на багато її властивостей. Компонентність фразеологічної одиниці, як вважають В.Д. Ужченко, Л.Г. Авксентьєв, спричинює складність її семантичної структури, уможливлює квантитативну варіантність словокомплексу, обумовлюючи специфічні для надслівної мовної одиниці оказіональні зміни в мовленні (еліпсис, нарощення, поширення компонентного складу тощо), обмежує її валентні зв'язки зі словами [8, 15], але розширює стилістично-смислові можливості її адаптації в різних видах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеологическое значение в системе семантических единиц других уровней языка / Н.Ф. Алефиренко // Теоретические проблемы семантики и ее отражения в одноязычных словарях. – Кишинев : "Штиинца", 1982. – С. 176-180.

2. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Харків : Вид-во при Харк. держ. ун-ті, 1987. – 137 с.

3. Архангельська А.М. Проблеми лексичної та фразеологічної семантики / А.М. Архангельська. – Рівне : Наук. вид. центр "Перспектива", 2005. – 164 с.

4. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – 3-е идз., испр. – М. : Высшая школа, 1986. – 640 с.

5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний і етнокультурний аспекти) / О.О. Селіванова / Черкаськ. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Наукова лінгвістична школа. – К., Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.

6. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.

7. Степанова Л.И. Роль компонентов в формировании семантики фразеологических единиц / Л.И. Степанова // Проблемы фразеологической семантики [под ред. Г.А. Лилич]. – СПб : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. – С. 95–106.

8. Ужченко В.Д., Авксентьєв Л.Г. Українська фразеологія / В.Д. Ужченко, Л.Г. Авксентьєв. – Харків : Основа, 1990. – 167 с.

9. Українська мова : Енциклопедія [редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко]. – К. : "Українська енциклопедія", 2000. – 752 с.

УДК 519.21

Хворостіна Ю.В.

ЛЕБЕГІВСЬКА СТРУКТУРА РОЗПОДІЛІВ ВИПАДКОВИХ ВЕЛИЧИН З НЕЗАЛЕЖНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ ЗНАКОЗМІННОГО РЯДУ ЛЮРОТА

Работа посвящена исследованию структуры распределения случайной величины ξ с независимыми элементами знакопеременного ряда Люрота. Доказано, что распределение этой случайной величины есть чистым, то есть чисто дискретным, либо чисто абсолютно непрерывным, либо чисто сингулярно непрерывным. Найдены критерии каждого из распределений и получено выражение функции распределения случайной величины ξ.

Відомо [2], що для довільного $x \in (0;1]$ існує скінченний набір натуральних чисел $(a_1, a_2, ..., a_n)$ або послідовність натуральних чисел (a_n), $a_n = a_n(x)$ таких, що

$$x = \frac{1}{a_1} + \sum_{n=2}^{\infty} \frac{(-1)^{n-1}}{a_1(a_1+1)a_2(a_2+1)...a_{n-1}(a_{n-1}+1)a_n}, \qquad (1)$$

причому кожне ірраціональне число має єдине представлення, яке є нескінченним і неперіодичним, а кожне раціональне число має або скінченне, або періодичне представленя.

Рівність (1) називатимемо розкладом числа *x* в знакозмінний ряд Люрота або $\widetilde{L}$-зображення числа *x* і символічно зображатимемо $x \equiv \Delta^{\widetilde{L}}_{a_1 a_2 ... a_n ...}$.

Нехай (η_k) – послідовність незалежних випадкових величин, причому η_k набуває значень $1, 2, ..., i, ...$ з ймовірностями $p_{1k}, p_{2k}, ..., p_{ik}, ...$ відповідно, причому $p_{ik} \geq 0,\ \sum_{i=1}^{\infty} p_{ik} = 1,\ \forall k \in N.$

Розглянемо випадкову величину $\xi = \Delta^{\widetilde{L}}_{\eta_1 \eta_2 ... \eta_n ...}$.

Теорема 1. *Випадкова величина ξ з незалежними $\widetilde{L}$-символами має дискретний розподіл тоді і тільки тоді, коли*

$$\prod_{k=1}^{\infty} \max_m p_{mk} > 0. \qquad (2)$$

Причому у випадку дискретності множина атомів розподілу випадкової ξ складається з точки x_0, де $p_{a_k(x_0)k} = \max_m \{p_{mk}\}\ \ \forall k \in N$, і всіх точок $x' \in (0;1)$, у яких $p_{a_k(x')k} > 0$ та існує таке $m \in N$, що $a_j(x') = a_j(x_0)$ при $j \geq m$.

Доведення. Число *x* є атомом розподілу випадкової величини ξ, якщо

$$\prod_{k=1}^{\infty} p_{a_k(x)k} > 0.$$

Необхідність. Нехай випадкова величина ξ має дискретний розподіл і *x* – один із атомів розподілу. Припустимо, що нескінченний добуток (2) розбігається до 0. Тоді

$$P\{\xi = x\} = \prod_{k=1}^{\infty} p_{a_k(x)k} \leq \prod_{k=1}^{\infty} \max_m p_{mk} = 0,$$

але це суперечить тому, що *x* – атом розподілу. Тому припущення неправильне, що й доводить необхідність.

Достатність. Нехай виконується (2). Тоді, очевидно, що x_0 і всі *x'*, які відрізняються від нього лише скінченною кількістю $\widetilde{L}$-символів, для яких $p_{a_k(x')k} > 0$, є атомами розподілу ξ. Покажемо, що ξ має дискретний розподіл.

Нехай D_m – множина всіх точок *x'*, $\widetilde{L}$-символи яких співпадають з $\widetilde{L}$-символами точки x_0, починаючи з *m*. Тоді